

Вказівник дійових осіб і короткий виклад подій попередніх книг

Родина Черулло (родина чоботаря):

Фернандо Черулло — чоботар, батько Ліли. Не дозволив доньці продовжити навчання після того, як вона скінчила початкову школу.

Нунція Черулло — мати Ліли. Підтримує доньку, але не має достатнього впливу, щоб протистояти чоловікові.

Раффаєлла Черулло — її називають також Ліна або Ліла. Народилася у серпні 1944 року. У шістдесят шість років безслідно зникає з Неаполя. Неймовірно здібна учениця, у десять років пише оповідання під назвою «Блакитна фея». Після початкової школи кидає навчання й опановує чоботарство. У юному віці виходить заміж за Стефано Карраччі й успішно управляє спершу ковбасною крамницею в новому районі, а потім взуттєвим магазином на площі Мартірі. Під час відпочинку на острові Іскія закохується в Ніно Сарраторе, заради якого кидає чоловіка. У Ліли народжується син Дженнаро, а спільне життя з Ніно закінчується невдачею. Відтак Ліла виявляє, що Стефано матиме дитину з Адою Каппуччо, і остаточно йде від нього. Разом з Енцо Сканно перебирається до перед-

містя Сан-Джованні-а-Тедуччо і починає працювати на ковбасній фабриці Бруно Соккаво.

Ріно Черулло — старший брат Ліли, теж чоботар. Разом із батьком Фернандо завдяки Лілі та грошам Стефано Карраччі відкриває взуттєву фабрику «Черулло». Одружується з сестрою Стефано, Пінуччею Карраччі, у них народжується син Фердіنانдо, якого називають Діно. На честь брата Ліла назвала свого первістка Ріно.

Інші діти.

Родина Греко (родина вахтера):

Елена Греко — її ще називають Ленучча або Лену́. Народилася у серпні 1944 року і є авторкою цієї довгої оповіді, яку ви читаете. Елена починає писати в той момент, коли дізнається, що її подруга дитинства Ліна Черулло, яку тільки вона зве Лілою, зникла. Після початкової школи Елена успішно продовжує вчитися в ліцеї. Завдяки здібностям та підтримці викладачки Гальяні вона бере гору в сутичці з викладачем релігії стосовно ролі Святого Духа. Ще з дитинства вона таємно закохана в Ніно Сарраторе. За його підказкою і з неоціненною допомогою Ліли вона описує історію з викладачем релігії у статті, але часопис, з яким співпрацює Ніно, так її і не опублікував. Елена добре навчається й насамкінець отримує диплом магістра у Вищій нормальній школі в Пізі. Там само вона знайомиться й заручається з П'єтро Айротою. Також видає роман, у якому описує життя в своєму районі та підліткові переживання на Іскії.

Пеппе, Джанні та Еліза — менші брати і сестра Елени.

Батько — вахтер у мерії.

Мати — домогосподарка. Спогад про її кульгавість повсякчас переслідує Елену.

Родина Карраччі (родина дона Акілле):

Дон Акілле Карраччі — чудовисько-страхолюд із казок, спекулянт і лихвар. Його вбили.

Марія Карраччі — дружина дона Акілле, мати Стефано, Пінуччі та Альфонсо. Працює в родинній ковбасній крамниці.

Стефано Карраччі — син покійного дона Акілле, чоловік Ліли. Керує статками, нагромадженими батьком, і з часом стає успішним комерсантом завдяки добре налагодженій роботі двох ковбасних крамниць та взуттєвого магазину на площі Мартірі, який він відкриває разом з братами Соларами. Незадоволений бурхливим шлюбом з Лілою, зав'язує стосунки з Адою Каппуччо й починає жити з нею, коли вона вагітніє, а Ліла перебирається у Сан-Джованні-а-Тедуччо.

Пінучча — донька дона Акілле. Працює спочатку в родинній ковбасній крамниці, а згодом — у взуттєвому магазині. Виходить заміж за Лілиного брата Ріно й народжує від нього сина Фердінандо, якого називають Діно.

Альфонсо — син дона Акілле. Сусід Елени по парті. Заручається з Марізою Сарраторе й управляє взуттєвим магазином на площі Мартірі.

Родина Пелузо (родина столяра):

Альфредо Пелузо — столяр. Комуніст. Його засудили за обвинуваченням в убивстві дона Акілле й посадили до в'язниці, де він помер.

Джузеппіна Пелузо — дружина Альфредо. Працює на тютюновій фабриці, живе заради дітей та ув'язненого чоловіка. Після смерті останнього накладає на себе руки.

Пасквале Пелузо — найстарший син Альфредо та Джузеппіни, муляр, комуніст-активіст. Він першим помітив

Лілину вроду й освідчився їй. Ненавидить Солар. Зустрічався з Адою Каппуччо.

Кармела Пелузо, яка просить називати себе Кармен, — сестра Пасквале, працює в галантерейному магазині, але невдовзі Ліла наймає її продавчиною в нову ковбасну крамницю Стефано. Довго зустрічалася з Енцо Сканно, але той, повернувшись з армії, без жодних пояснень покинув її. Згодом заручається з власником заправки на трасі.

Інші діти.

Родина Каппуччо (родина божевільної вдови):

Меліна — родичка Нунції Черулло, удова. Заробляє тим, що миє сходи в будинках старого району. Була коханкою Донато Сарраторе, батька Ніно. Саме через це родина Сарраторе була змушена переїхати, і Меліна ледь не збожеволіла.

Чоловік Меліни — розвантажувач ящики з овочами та фруктами на ринку, загинув за нез'ясованих обставин.

Ада Каппуччо — донька Меліни. Малою допомагала матері мити сходи. Завдяки Лілі влаштувалася продавчиною до ковбасної крамниці старого району. Довго зустрічається з Пасквале Пелузо, а потім стає коханкою Стефано Карраччі, вагітніє і починає з ним жити. З їхнього зв'язку народжується донька Марія.

Антоніо Каппуччо — її брат, механік. Зустрічався з Еленою і ревнував її до Ніно Сарраторе. Дуже хвилюється через перспективу бути призваним до війська, але коли Елена звертається до братів Солар по допомогу в цій справі, почувається таким глибоко приниженим, що пориває з нею. Під час військової служби зазнає серйозного нервового виснаження, і його достроково

демобілізують. Коли повертається у свій район, злидні штовхають його йти працювати на Мікеле Солару, який згодом посилає його до Німеччини з якимсь тривалим секретним завданням.

Інші діти.

Родина Сарраторе (родина залізничника-поета):

Донатто Сарраторе — залізничник, поет, журналіст.

Страшений бабій, був коханцем Меліни Каппуччо. Коли Елена приїхала на канікули на Іскію, родина Сарраторе відпочивала в тому самому будинку, що й вона. Елена змушена була повернутися додому раніше, ніж передбачалося, щоб уникнути домагань Донато. Але наступного літа, страждаючи через роман між Ніно та Лілою, вона віддається йому на пляжі. Щоб позбутися тягаря спогадів про цей принизливий досвід, Елена описує його в книжці, яку згодом публікують.

Лідія Сарраторе — дружина Донато.

Ніно Сарраторе — найстарший із п'яти дітей Донато та Лідії. Ненавидить свого батька. Дуже здібний студент.

Він тривалий час підтримує таємні стосунки з Лілою, і коли вона вагітніє, вони недовго живуть разом.

Маріза Сарраторе — сестра Ніно. Заручена з Альфонсо Карраччі.

Піно, Клелія і Чиро Сарраторе — менші діти Донато та Лідії.

Родина Сканно (родина зеленяра):

Нікола Сканно — зеленяр, помер від пневмонії.

Ассунта Сканно — дружина Ніколи, померла від раку.

Енцо Сканно — син Ніколи та Ассунти, теж зеленяр. Ліла симпатизує йому змалечку. Енцо довго зустрічається

з Кармен Пелузо, але після повернення з війська кидає її без жодних пояснень. У війську він знову береться до навчання й екстерном отримує диплом технічного спеціаліста. Коли Ліла вирішує остаточно піти від Стефано, він опікується нею та її сином Дженнаро й оселяється разом з ними у Сан-Джованні-а-Тедуччо.

Інші діти.

Родина Солар (родина власника бару-кондитерської з однойменною назвою):

Сильвіо Солара — хазяїн бару-кондитерської, монархіст і фашист, каморрист, замішаний у нелегальних справах району. Чинив перепони заснуванню взуттєвої фабрики «Черулло».

Мануела Солара — дружина Сильвіо, лихварка: її червона боргова книга наводить страх на всіх мешканців району.

Марчелло та Мікеле Солари — сини Сильвіо та Мануели. Зверхні й нахабні, але мають успіх у дівчат району, окрім, звісно, Ліли. Марчелло закохується в Лілу, але вона відмовляє йому. Мікеле — трохи молодший від Марчелло, холоднокровніший, розумніший і свавільніший від нього. Зустрічається з Джильйоолою, донькою кондитера, але з роками в ньому визріває хвороблива одержимість Лілою.

Родина Спаньйола (родина кондитера):

Синьйор Спаньйола — кондитер у барі «Солара».

Роза Спаньйола — дружина кондитера.

Джилльйола Спаньйола — донька кондитера, наречена Мікеле Солари.

Інші діти.

Родина Айрот:

Гвідо Айрота — викладач грецької літератури.

Аделе — його дружина. Співпрацює з міланським видавництвом, яке публікує роман Елени.

Маріароза Айрота — старша дочка, викладачка історії мистецтва в Мілані.

П'єтро Айрота — університетський товариш Елени та її наречений, на якого чекає блискуча академічна кар'єра.

Викладачі:

Ферраро — учитель і бібліотекар. Коли Ліла з Еленою були дітьми, він нагороджував їх книжками за любов до читання.

Олів'єро — учителька. Вона першою помітила здібності Ліли та Елени. Десятирічна Ліла написала оповідання під назвою «Блакитна фея». Оповідання це дуже сподобалось Елені, і вона дала його почитати Олів'єро. Але вчителька, роздратована тим, що батьки Ліли не дозволили їй продовжити навчання, так нічого і не сказала про нього. Ба більше — перестала цікавитися Лілою і зосередилась лише на успіхах Елени. Помирає після тривалої хвороби невдовзі після того, як Елена здобуває університетський диплом.

Джераче — викладач гімназії.

Гальяні — викладачка ліцею. Дуже освічена жінка, комуністка. Її відразу вразив розум Елени. Позичає їй книжки, захищає в конфлікті з викладачем релігії, запрошує до себе додому на вечірку, яку влаштовують її діти. Їхні стосунки стають прохолодними, коли Ніно, захопившись Лілою, кидає Надю.

Інші персонажі:

Джино — син аптекаря. Перший хлопець Елени.

Нелла Инкардо — двоюрідна сестра вчительки Олів'єро.

Живе в Барано на Іскії і влітку здає кілька кімнат свого будинку родині Сарраторе. У неї жила Елена, коли відпочивала на морі.

Армандо — студент-медик, син викладачки Гальяні.

Надя — студентка, донька викладачки Гальяні і дівчина Ніно, який, закохавшись у Лілу на Іскії, пориває з нею, написавши про це в листі.

Бруно Соккаво — друг Ніно Сарраторе, син багатого промисловця з Сан-Джованні-а-Тедуччо. Дає Лілі роботу на ковбасній фабриці, що належить його родині.

Франко Марі — студент, хлопець Елени в перші роки навчання в університеті.

Міжчасся

1

Востаннє Лілу я бачила п'ять років тому, узимку 2005-го. Ми гуляли рано-вранці вздовж головної вулиці, неспроможні подолати своє зняковіння — так було між нами вже багато років. Пригадую, що говорила тільки я, а вона тільки щось наспівувала, віталася з якимись людьми, які їй не відповідали, і якщо зрідка й переривала мене, то лиш вигуками, без очевидного зв'язку з моїми словами. За ті роки сталося надто багато поганих, а часом і жахливих речей, і, щоб відновити довіру, нам варто було поділитися таємними думками, але мені не ставало сили знайти слухні слова, а вона силу, може, й мала, та не мала бажання і не бачила в тому жодного сенсу.

Та я однаково дуже любила її і, коли приїздила до Неаполя, завжди намагалася побачитися з нею, хоча, мушу сказати, трохи цих зустрічей побоювалась. Вона дуже змінилася. Тепер уже старість наступала на нас обох, але якщо я боролася зі схильністю до повноти, то вона незмінно була сама шкіра й кістки. Носила геть сиве коротке волосся, яке сама собі підстригала, але не тому, що їй так подобалося, а через недбалість. Укрите зморшками обличчя дедалі більше нагадувало

її батька. Сміялась вона нервово, майже пискляво, і говорила занадто голосно. Увесь час жестикулювала, і в рухах її було стільки лютої рішучості, що здавалось, ніби вона хоче перерубати навпіл будинки, дорогу, перехожих і мене.

Ми вже дійшли до будівлі початкової школи, коли нас обігнав захеканий молодик, якого я не знала, і гукнув їй, що на клумбі біля церкви знайшли труп якоїсь жінки. Ми поквапились до скверика, і Ліла, безцеремонно проштовхуючись, потягла мене за собою в гущу цікавих. Жінка лежала на боці, вона була надзвичайно товста і мала на собі старомодний темно-зелений порохівник¹. На відміну від мене, Ліла впізнала її відразу: то була наша подруга дитинства Джильйола Спаньйола, колишня дружина Мікеле Солари.

Я не бачила її вже кілька десятків років. Її в минулому вродливе обличчя споганіло, щиколотки набрякли. Колись каштанове, а тепер вогняно-руде волосся, довге, як і замолоду, але рідке, розсипалось по зрушеному ґрунті. Одна нога була взута у сильно поношену туфлю на низькому підборі, а на другій була лише тісна сіра вовняна панчоха з діркою на великому пальці, туфля ж лежала за метр від неї, немов вона скинула її, хвищаючи ногами, щоб захиститись від болю або страху. Я розплакалася, Ліла глянула на мене роздратовано.

Ми сіли на лаву неподалік і стали мовчки чекати, доки Джильйола заберуть геть. Що з нею сталося, як вона померла — поки що цього не знав ніхто. Ми пішли до Ліли додому — у ту невеличку стару квартирку її батьків, у якій вона тепер жила з сином Ріно. Завели розмову про нашу подругу. Ліла наговорила про неї всякої гидоти, мовляв, паскудне життя вона вела, підле й нікчемне. Але тепер я пропускала її слова повз вуха — я не могла прогнати спогад про Джиль-

¹ Плащ. (Тут і далі прим. ред.)

йолине обличчя у профіль на голій землі, про її довге рідке волосся, про білувату шкіру, що проступала крізь волосся на черепі. Скількох людей, наших однолітків, уже не було серед живих, вони щезли зі світу: хто через хворобу, хто під тягарем життєвих випробувань, які, мов наждаком, стирали їхні нерви, хто загинув не своєю смертю. Якийсь час ми сиділи отак апатично на кухні, не маючи ані найменшого бажання прибирати зі столу, а тоді знову вийшли надвір.

Був чудовий зимовий день, світило сонце, звеселяючи все навколо. На відміну від нас, старий район залишився таким, як був. Зовсім не змінилися низькі сірі будинки, двір, де ми гралися, головна вулиця; тою самою лишалася темна паща тунелю, усюди так само панувало насильство. А от навколишній краєвид змінився. Зеленкуватих плес ставків більше не було, колишня консервна фабрика зникла. На їхньому місці стояли, виблискуючи, скляні хмарочоси, колишні символи світлого майбутнього, у яке ніхто ніколи не вірив. Усі ці зміни я помічала з року в рік, іноді з цікавістю, але частіше байдуже. У дитинстві я собі уявляла, буцімто поза нашим районом Неаполь повен всіляких дивовиж. Наприклад, кількадесят років тому мене страшенно вразив хмарочос на площі Гарібальді: я захоплено спостерігала, як поруч з модерною спорудою центрального залізничного вокзалу поверх за поверхом виростає кістяк цієї будівлі, яка тоді здавалась нам височенною. Проходячи площею, я завжди ним замилювалась. «Дивись-но, який він високий», — казала я Лілі, Кармен, Пасквале, Аді, Антоніо — усім тодішнім друзям, з якими ми їздили на море, туди, де починаються багаті квартали. Там, нагорі, думалось мені, живуть ангели, і звідти вони можуть насолоджуватися видом на ціле місто. Як мені хотілося вилізти туди, забратися аж на вершечок! Хоч він був за межами нашого району, то був *наш* хмарочос, бо ми день

у день бачили, як він росте. Але потім будівництво зупинилося. Коли я повернулася з Пізи додому, привокзальний хмарочос більше не здавався мені символом оновлення міста, а радше доказом нездарності тутешнього люду.

У ті часи я зрозуміла, що між нашим районом і всім Неаполем великої різниці немає, бо занепад заповнив усе. Повертаючись у рідне місто, я щоразу помічала, як воно стає дедалі крихкішим, не витримує змін пір року, спеки, холоду, а насамперед гроз. То заливає станцію на площі Гарібальді, то завалюється галерея напроти музею, то десь зсувається земля і надовго вимикають струм. Моя пам'ять зберігала спогад про повні небезпек темні вулиці, дедалі хаотичніший вуличний рух, ями в бруківці, великі калюжі. Переповнена каналізація вивергала нечистоти. Потоки стічних вод, відходів і бацил виливалися в море з пагорбів, забудованих новими вутлими спорудами, або ж роз'їдали підземний світ. Люди вимирали через занедбаність, корупцію, сваволю, проте на кожних нових виборах із захватом підтримували політиків, які робили їхнє життя нестерпним. Зійшовши з потяга, я з осторогою йшла вулицями, де минуло моє дитинство, і завжди говорила діалектом, немов подаючи знак: *я своя, не чіпайте мене*.

Коли я скінчила університет і одним махом написала оповідання, яке за кілька місяців геть несподівано вилилося в книжку, у мене виникло враження, що світ, з якого я вийшла, розвалюється ще більше. У Пізі та Мілані я почувалася добре, іноді навіть щасливо, а при кожному поверненні в рідні місця боялася, що якісь непередбачені обставини не дозволять мені виїхати звідси і все те, що я здобула, у мене заберуть. Що більше не зможу зустрітися з П'єтро, за якого невдовзі мала вийти заміж; що більше не побачити мені чепурного приміщення видавництва; що більше не тішитимуся вишуканим

товариством Аделе, моєї майбутньої свекрухи — такою матір'ю, як вона, моя мати не була ніколи. Раніше місто теж здавалося мені занадто людним — страшна тиснява повсюди, від площі Гарібальді до кварталів Форчелла і Дукеска, до вулиць Лавінайо та Реттіфіло. Наприкінці 1960-х у мене склалося враження, що натовп став ще більшим, а дратівливість й агресивність людей вийшли з-під будь-якого контролю. Якось вранці я подалася до вулиці Меццоканноне, де кілька років до того працювала продавчиною у книгарні. Я пішла туди з цікавості, щоб знову побачити місце, де я трудилася, а насамперед — щоб подивитися на університет, у якому ніколи не була. Я хотіла порівняти його з Вищою нормальною школою в Пізі, а ще сподівалася зустріти дітей викладачки Гальяні — Армандо й Надю — і похвалитися перед ними тим, чого мені вдалося досягти. Але вулиця та університетські приміщення сповнили мене неспокоєм, там була сила-силенна студентів з Неаполя, провінції і з цілого Півдня. Одні були добре одягнені, галасливі й самовпевнені, а інші — неотесані й затуркані. Вони юрмилися біля входу, в аудиторіях, стояли у довгих чергах перед канцеляріями, де вряди-годи спалахували сварки. Троє чи четверо побилися за кілька кроків від мене, без жодного приводу, немов їм досить було побачити одне одного, щоб вибухнути лайкою і стусанами, їхня чоловіча лють вимагала крові, виливалася у крики говіркою, яку я ледве розуміла. Я поквапилася геть, немов відчула загрозу в місці, яке вважала безпечним і приязним.

Коротко кажучи, щороку мені здавалося, що стає дедалі гірше. У той період злив сталися й інші руйнації — цілий багатопверховий будинок запався і перекинувся на один бік, немов людина, яка сперлася на поїдений шашелем підлокітник, а той зламався. Були загиблі й поранені. Крики, бійки, вибухи саморобних бомб. Здавалось, ніби місто виношує